

Библиографические ссылки

1. **Виноградова В. Н.** О понятиях словообразовательная цепочка и словообразовательный тип / В. Н. Виноградова // Актуальные проблемы русского словообразования. – Самарканд, 1985. – С. 44–47.
2. **Гинзбург Е. Л.** Словообразование и синтаксис / Е. Л. Гинзбург. – М. : Наука, 1979. – 262 с.
3. **Грамматика современного русского литературного языка** / под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Наука, 1970. – 768 с.
4. **Зенков Г. С.** Вопросы теории словообразования / Г. С. Зенков. – Фрунзе : Киргиз. гос. ун-т, 1969. – 165 с.
5. **Зенков Г. С.** О некоторых задачах учения о словообразовании / Г. С. Зенков // Вопросы филологии. – Фрунзе, 1969. – С. 70–79.
6. **Кубрякова Е. С.** Ономазиологические характеристики комплексных единиц словообразовательной системы / Е. С. Кубрякова // Актуальные проблемы русского словообразования. – Ташкент, 1982. – С. 21–25.
7. **Лыков А. Г.** Разграничение словообразовательного гнезда и словообразовательной парадигмы / А. Г. Лыков // Актуальные проблемы русского словообразования. – Самарканд, 1982. – С. 34–37.
8. **Лыков А. Г.** Субстанциональные и классификационные, простые и комплексные единицы словообразования / А. Г. Лыков // Актуальные проблемы русского словообразования. Ч. 1 (11–13 сентября 1987 г.). – Самарканд, 1987. – С. 137–142.
9. **Лопатин В. В.** Способы именного словообразования в современном русском языке (ноль суффиксации, субстантивация) : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / В. В. Лопатин. – М., 1966. – 20 с.
10. **Лопатин В. В.** Словообразовательный тип и способы словообразования / В. В. Лопатин, И. С. Улуханов // Рус. язык в нац. школе. – 1969. – № 6. – С. 13–19.
11. **Соболева П. А.** Аппликативная грамматика и моделирование словообразования : автореф. дис. на соиск. учен. степени д-ра филол. наук : спец. 10.677 «Теория языкознания» / П. А. Соболева. – М., 1970. – 60 с.
12. **Соболева П. А.** Моделирование словообразования / П. А. Соболева // Проблемы структурной лингвистики 1971. – М. : Наука, 1972. – С. 165–212.
13. **Соболева П. А.** Словообразовательная полисемия и омонимия / П. А. Соболева. – М. : Наука, 1980. – 294 с.
14. **Dokulil M.** Tvoření slov v češtině. I. Teorie odvozování slov / M. Dokulil. – Praha : ČAV, 1962. – 263 s.

Надійшла до редколегії 21.10.15

УДК 811.111'373.7(045)

С. В. Шепітько

Маріупольський державний університет

ЛІНГВІСТИЧНІ ОЗНАКИ ПРИСЛІВ'ЇВ

З урахуванням сучасних підходів до визначення паремій розглянуто суттєві лінгвістичні ознаки прислів'їв, до яких віднесені усталеність, смислова ємність, узагальнення та систематизація життєвого досвіду, комплікативність, специфічність синтаксичної структури, системність, дидактичність та афористичність, народність, відтворюваність, прецедентність.

Ключові слова: паремія, англословне прислів'я, лінгвістичні ознаки.

С. В. Шепитько. Мариупольский государственный университет. **ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ПРИЗНАКИ ПОСЛОВИЦ**

В рамках существующих современных подходов к изучению паремий рассмотрены существенные лингвистические признаки пословиц, к которым отнесены стойкость, смысловая емкость, обобщение и систематизация жизненного опыта, компликативность, специфика синтаксической структуры, системность, дидактичность и афористичность, народность, воспроизводимость и прецедентность.

Ключевые слова: паремия, англоязычная пословица, лингвистические признаки.

Shepitko S. V. Mariupol State University. **LINGUISTIC NATURE OF PROVERBS**

Modern research in linguistics shows that the proverb is as vital and varied as ever. A proverb is a traditional saying which offers advice or presents a moral in a short and pithy manner. English proverbs fall into three main categories, namely: abstract statements expressing general truths, specific observations from everyday experience making a point which is general and traditional country predictions. They correlate with what home linguists call proverbs and universal predicaments. The author's interest lies in proverbs, in their essential linguistic characteristics, to which we attribute stability, complicated meaning, generalization and systematization of experience, specific syntax, systemic relations, didactic function and aphoristic character, folklores origin, reproduction and precedence. Proverb usage shows itself an index of linguistic and social change. It demonstrates a good ability to circulate, thrive and evolve in a variety of contexts. The proverb has none the less retained its popularity as a homely commentary on life and a reminder that the wisdom of our ancestors may still be useful to us today.

Key words: *paremia, English proverbs, linguistic nature.*

Прислівниковий фонд займає важливе місце в лексичній системі мови, і тому його аналіз залишається протягом багатьох років однією з найактуальніших проблем лінгвістики. Антропоцентрична парадигма опису мови підсилює актуальність таких досліджень, спричиняє нову інтерпретацію багатьох мовних категорій та процесів. Функціонально-прагматичний підхід до вивчення прислів'їв відбивається у роботах вітчизняних (О. В. Мерзлікіна, О. В. Дуденко, А. М. Григораш, О. П. Кушнір, Н. В. Деркач, Ю. В. Абрамова, В. В. Прутчикова, О. В. Корень, І. С. Гулідова, Н. О. Добровольська, Г. І. Мироненко), російських (В. М. Телія, Г. Л. Пермяков, І. І. Чернишева, Н. Б. Мечковська, Л. І. Шахгіяхметова, А. А. Константинова, Є. Д. Смирнова, Н. В. Назаров) та зарубіжних (Е. Арева, Ч. Бріггс, Г. Брайан, М. Лібер, С. Обенг, Р. Ротштейн, С. Вінік, В. Мідер, Х. Бургер, Х. Христова-Готтхардт, Р. Якобсон) лінгвістів. Незважаючи на існуючі наукові набутки, підходи до вивчення пареміофонду вітчизняними та зарубіжними лінгвістами суттєво різняться, так само, як навіть базові поняття пареміології [5, с. 99], що робить огляд вивчення лінгвістичних ознак прислів'їв актуальним та нагальним.

Лінгвістична ідентифікація мовного явища ґрунтується на встановленні комплексу диференційних ознак, які є складною системою певних характеристик, що відокремлюють одну мовленнєву одиницю від іншої. Узагальнення таких ознак, що зумовлені самою природою прислів'їв, і є *метою* цієї публікації.

У царині пареміології, яка в англomовній традиції [6, р. 15] вивчала низку стійких вторинних репрезентацій (прислів'я, приказки, порівняння, велеризми, ідіоми, загадки) – феноменів образно-мовленнєвих стереотипів лінгвокультури, останнім часом обстоюють думку про те, що термін *proverb*, який історично позначав також метафори, порівняння та епітети, використовують для позначення одиниць, що є традиційними стислими висловами в формі речення, що використовують з метою поради або моралі [7, р. 14]. Згідно з такими тенденціями до паремій віднесено прислів'я та прикмети, що звужує жанрові різновиди з чотирьох (прислів'я, приказки, прикмети та загадки) до двох (див., наприклад: [4, с. 3]). Загадки зазвичай не включають до англomовних словників (див., наприклад: [8, р. 14]). Прикмети за жанром є засобом стереотипізації прогнозу як когнітивно-прагматичної діяльності щодо культурного опанування навколишнього світу.

Прислів'я, на відміну від приказок, є текстами, оскільки вони входять до моделей тексту, абстрактними інваріантами, що мають ознаки тексту та когнітивно-прагматичні функції, що призначені для вираження суджень з оцінно-прагматичною інтерпретацією стереотипної ситуації для певного дискурсу.

Прислів'я за жанром є засобом стереотипізації оцінки та рекомендацій щодо типових життєвих ситуацій. Прислів'я виражають базові ментальні настанови етномовної свідомості, сприяють інкультурації особистості в ході оволодіння компромісною мораллю, що потребує всебічної оцінки ситуації [4]. Прислів'я належать до афористичних висловів, що виконують кумулятивну функцію [2, с. 104]. Вони є клішовані одиниці у формі завершеного речення та належать до розряду синтетичних семіотичних знаків із прямою мотивацією [3, с. 212–219].

Головна лінгвістична ознака прислів'їв – усталеність, яку, в свою чергу, ми розуміємо як усталеність використання, структурно-семантичну усталеність, лексичну, морфологічну та семантичну усталеність.

Далі йде ознака смислової ємності, під якою ми розуміємо не тільки метафоричний/метонімічний переноси, але й той факт, що загальне значення прислів'я не дорівнює змісту відповідного речення (і, звісно, механічній сумі лексичних та граматичних значень його компонентів). Смилова ємність, якщо ми її так розуміємо, поєднує як образні одиниці, так і прислів'я з буквальним значенням компонентів. В економній, скомпресованій формі прислів'я передають значно більшу інформацію, ніж ту, що лежить на поверхні. Наприклад: *easy come, easy go (what is gained without difficulty is resigned or spent without much thought)*.

Функція узагальнення та систематизації життєвого досвіду поколінь, яка притаманна всяким прислів'ям, впливає на лексичний склад: слова-компоненти набувають більш узагальненого та послабленого значення, якщо їх порівняти з тими ж одиницями у вільному вжитку. Тобто, інакше кажучи, кожне прислів'я має ознаку комплікативності, специфічного ускладнення семантичної структури, що відбиває підсумки когнітивної діяльності людини.

Наступна ознака прислів'я – це специфічність синтаксичної структури. У цьому відношенні прислів'я – це суцільно предикативні конструкції, які побудовано за моделями простого та складного речень. Прислів'я передають із покоління в покоління як застигли, традиційні одиниці, такі, що відстають від мовного розвитку; під тиском лексичної, граматичної, фонетичної, експресивної та функціонально-стилістичної систем вони змінюються, але повільно. Англomовні пареміологічні словники фіксують діахронічні зміни у прислів'ях (*Count not your chicken before they are hatched. Manners maketh the man. Speech is silver, silence is golden*). Деякі з них зберегли архаїчні риси, такі як парно-симетричну композицію з використанням елементів формальної (повтор, ритм, рима, алітерацію, асонанс та ін.) та змістової (перифраз, синонімія, антонімія і таке інше) організації, що імплікує причинно-наслідкові залежності; синтетично-умовний спосіб 1; безоб'єктне *Accusativus cum Infinitive* (*Love me, love my dog. Easy come, easy go. First come, first served. Diamond cut diamond*).

Більшість прислів'їв корелює одне з одним, зі своїми синонімами в плані змісту та варіантами в плані вираження. Тобто системність є такою самою ознакою прислів'їв, як і інших лексичних одиниць. Варіанти прислів'їв – це їх лексико-граматичні різновиди, які є тотожні за змістом в цілому, стилістичними та синтаксичними функціями, та такі, що мають спільний лексичний інваріант при частково різному лексичному складі. Якщо говорити про синонімію прислів'їв, не можна оминати питання їх семантичної структури.

В основі цієї структури покладено денотативний аспект значення, референтом якого є яка-небудь подія або ситуація. Головну відмінність прислів'я від від-

повідного нестійкого речення вбачаємо в узагальненому характері денотативного аспекту значення, коли ми маємо на увазі не конкретну подію, відношення і таке інше, але характерні особливості цілої серії ситуацій, поєднаних в один тип. Головний денотативний аспект значення супроводжується конотативним, що детермінує експресивно-оцінні відтінки прислів'їв. Експресивність прислів'їв зумовлює їх виразність і вплив на слухачів. В образних прислів'ях яскравість та здатність враження створюються, головним чином, метафорою, метонімією, порівнянням. Але навіть необразні прислів'я, що бракують яких-небудь фонетико-виражальних засобів (*knowledge is power*), не є нейтрально стилістичні, тобто не лімітовані одним тільки денотативним аспектом значення. Конотативний аспект значення лежить в оцінності, без якої неможливе ніяке прислів'я.

У прислів'ях не тільки відбиті типізовані ситуації, але й відношення до них, позитивне чи негативне. При цьому є парадоксальні оцінки, що стосуються одного й того ж (*The tailor makes the man. Fine clothes do not make the man*). Така характеристика відбиває «вихідне призначення пареміології» – вивчення цінного смислового простору мови в її стійких вторинних репрезентаціях, що свідчать про образно-мовленнєві стереотипи тієї чи іншої лінгвокультури.

Синоніми, які співпадають за денотативним і конотативним значенням, різняться образами: *strike while the iron is hot. Make hay while the sun shines*. Є також синоніми, що співпадають за денотативним змістом, наприклад: *Delays are dangerous* у порівнянні з двома вищенаведеними. В пареміофонді можна знайти і такі прислів'я, що не мають денотативних синонімів. У цьому випадку можна знайти одиниці, що віднесено до тієї ж сфери діяльності або інтересів, наприклад: *art is long, life is short. Life is a but a span. So much to do, so little time*.

Інші ознаки прислів'їв – це їх дидактичність та афористичність. Дидактичність ми розуміємо як повчальний зміст, а афористичність – як здатність в скомпресованій формі передати спостереження, що є узагальненням досвіду всього (і навіть не одного життя). Таке спостереження повинно бути вміщено у відповідну форму, яка відповідає потребам ритмомелодичної організації та стислості. Ця формальна організація пов'язана з експресивністю та емоційною оцінністю прислів'їв.

Ще одна ознака прислів'їв – це їх народність, тобто використання протягом довгого часу широкими, соціально різними групами людей, що мешкають на великій території (у Великій Британії, США та інших англійських країнах). Такі прислів'я мають різні джерела походження: класичні та біблійні тексти, твори Шекспіра, Попа, Мільтона, Свіфта та інших корифеїв англійської літератури. Деякі народжуються в політичних памфлетах (*A cat may look at the king*), інші – в піснях (*money makes the mare (to) go*). Ми не можемо бути впевненими у тому, що прислів'я, які вперше були зафіксовані в письмовій формі, належали певному авторові чи цей автор тільки обмовив ті форми, що вже функціонували в мовленні. Проте прислів'я є народні в тому плані, що вони є народним набуттям, їх використовують всі представники суспільства. Народність змусила деякі прислів'я вийти з обігу – такі як книжні біблеїзми, авторські крилаті фрази, що не поширилися широкими верствами населення, сентенції, що містили забобони (*once a housemaid, never a lady*). Інші прислів'я отримали інтерпретації в значенні (*True blue never stains – гідність завжди залишиться гідністю*), значеннєву трансформацію, при якій релігійний підтекст знищився (*everyone for himself and God for us all – everyone for himself; Man proposes, God disposes. – A man proposes and a woman disposes*).

Прецедентність прислів'їв – ще одна ознака, яку ми розуміємо як здатність бути включеними в контекст при збереженні системного афористичного значення. Ця ознака зумовлена функціональними, семантичними, прагматичними властивостями народних афоризмів, що відбивають результат багатократного осмис-

лення вихідної життєвої ситуації або регулятивної денотативної ознаки. Прецедентність зумовлює вторинність тексту або образу та потенційну готовність прислів'їв приймати участь у різного роду дискурсивно зумовлених трансформаціях та алузіях. Вихідна інтенціональна прагматика прислів'я не заважає частковому перетворюванню його значення, оскільки це є адаптація до конкретних дискурсивних умов.

Список багатоаспектної природи прислів'їв був би неповним без опису його функціонування у мовленні, тому що використання є критерієм, який верифікує мовний статус прислів'я з усіма належними йому ознаками.

У своїй узуальній формі або у варіанті прислів'я реалізує в контексті при-таманні йому мовні аспекти значення. У таких контекстах встановлюється референційна співвіднесеність прислів'їв. Як правило, в тексті є якесь сполучення слів, що за змістом цілком корелює зі змістом прислів'я, і, таким чином, його узагальнений характер отримує конкретні підтвердження та реалізацію.

Прислів'я є нарізно оформленими одиницями, тому вони легко трансформуються [1, с. 166]. При оказіональному використанні прислів'я реалізує нетрадиційне значення та набуває стилістичного співзначення; тим самим його вплив підсилюється. Тенденція англійських прислів'їв до трансформації зумовлена як екстра- так і внутрішньомовними причинами. Аналітизм дозволяє змінювати композицію прислів'їв. Екстралінгвістичні передумови трансформації (оцінний контекст) можна проілюструвати змінами мовного смаку носіїв. Це відбито у різноманітті оказіонального використання прислів'їв, яке можна узагальнити у вигляді типових використань. Серед них ми можемо назвати заміну компонентів (синонімічну, антонімічну, паронімічну), номіналізацію, тобто використання прислів'я як члена речення, контамінацію, подвійну актуалізацію, тобто обігрування прямих та непрямих значень, алузію, замовчення, вклинювання.

Отже, незважаючи на такі ознаки прислів'їв, як усталеність, відтворюваність та прецедентність, вони припускають варіативність синкретичної форми та змісту в межах початкової семантико-прагматичної константи.

З огляду на наш аналіз, слід виокремити суттєві лінгвістичні ознаки прислів'їв, що покладено в основу розмежування їх як жанру в системі паремій. До таких ми відносимо: усталеність, смислову ємність, узагальнення та систематизацію життєвого досвіду, комплікативність, специфічність синтаксичної структури, системність, дидактичність та афористичність, народність, відтворюваність, прецедентність.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо в систематизації категорій англійських паремій, що є одним із завдань сучасної пареміології.

Бібліографічні посилання

1. **Амосова Н. Н.** Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1963. – 207 с.
2. **Гаврин С. Г.** Фразеология современного русского языка (в аспекте теории отражения) / С. Г. Гаврин. – Пермь : Изд-во Перм. гос. пед. ин-та, 1974. – 296 с.
3. **Пермяков Г. Л.** Основы структурной паремиологии / Г. Л. Пермяков. – М. : Наука, 1988. – 237 с.
4. **Семененко Н. Н.** Когнитивно-прагматическая парадигма паремической семантики (на материале русского языка) : автореф. дис. на соиск. учен. степени д-ра филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык» / Н. Н. Семененко. – Белгород, 2011. – 46 с.
5. **Шепитько С. В.** Пословицы как объект исследования англоязычной науки / С. В. Шепитько // Вісн. Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – 2013. – Вип. 76. – С. 99–105.

6. **Mieder W.** Proverbs: a handbook / Wolfgang Mieder. – Westport, Conn. : Greenwood Press, 2004. – 305 с.
7. **Simpson J.** The Concise Oxford Dictionary of Proverbs / John Simpson, Jennifer Speake. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 364 p.
8. **Speake J.** Oxford Dictionary of Proverbs / Jennifer Speake. – Oxford : Oxford University Press, 2009. – 625 p.

Надійшла до редколегії 08.12.15

УДК 811.161.1'367.332

О. В. Шкурко

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

РОЛЬ ВТОРОСТЕПЕННЫХ ЧЛЕНОВ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ОМОНИМИЗАЦИИ ВЫСКАЗЫВАНИЙ

Исследована проблема синтаксической многозначности; дано определение омонимизирующего компонента; рассмотрены неоднозначные предложения, содержащие омонимизирующие обстоятельства, дополнения и определения. Определены причины возникновения омонимичных конструкций с второстепенными членами предложения; указаны способы элиминации синтаксически неоднозначных конструкций.

Ключевые слова: синтаксическая омонимия, омонимизирующий компонент, доминанта, зависимое слово, синтагма, синтагматическое членение, элиминация.

Шкурко О. В. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара.
РОЛЬ ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ У ПРОЦЕСІ ОМОНІМІЗАЦІЇ ВИСЛОВЛЮВАННЯ

Досліджено проблему синтаксичної багатозначності; визначено поняття омонімізуючого компоненту; розглянуто неоднозначні речення, які містять омонімізуючі обставини, означення та додатки. Визначено причини виникнення омонімічних конструкцій з другорядними членами речення; вказано засоби елімінації синтаксично неоднозначних конструкцій.

Ключові слова: синтаксична омонімія, омонімізуючий компонент, домінанта, залежне слово, синтагма, синтагматичне членування, елімінація.

Shkurko E. V. Oles Honchar Dnipropetrovsk National University. **AUXILIARY SENTENCE MEMBERS' ROLE IN THE UTTERANCE HOMONYMIZATION PROCESS**

Homonymy exists at different levels of language – from the morphological to syntactic, but the types of linguistic ambiguity are studied in linguistics in varying degrees. The relevance of the study is due to lack of syntactic homonymy degree of knowledge of the language phenomenon, as well as the need for linguistic interpretation of syntactically ambiguous structures in order to optimize the communication process.

This article provides the definition of homonymizing component the main causes of ambiguous constructs containing homonymizing circumstances, additions and definitions are considered, as well as some ways to resolve syntactic ambiguity are pointed out.

Secondary sentence members are often the cause of a syntactically ambiguous sentences. One of the most common types of multi-valued proposals are structures with homonymizing circumstances (55 %), quite often there are sentences with homonymizing objects (35 %), the statements which homonymizing attributes the least common (15 %).

Studies have shown that the emergence of syntactic ambiguities is associated with the order of words in the following sentence and the possibility of a different division of the statements in the syntagm, and more – the totality of these factors. The main way of elimination of multi-valued syntax is to try to break the contraction of a homonymizing component with one of the two elements of the sentence determining the two-way communication. The main deomonimizers are the context and the order of words in the statement.

Key words: syntactic homonymy, homonymizing component, dominant, dependent word, syntagm, syntagmatic partition, elimination.